

РЕЧ ПРИРЕЂИВАЧА

У научној литератури појам погранични простор односи се на „периферни систем положен до границе“. Пограничје Републике Србије чине педесет и четири општине у којима живи четвртина укупног броја становника. Статус географске периферности пограничних подручја резултирао је заузимањем позиција на маргинама друштвеног и економског развоја: готово половина од 37 најнеразвијенијих општина у Србији су пограничне. Податак звучи парадоксално, узме ли се у обзир чињеница да близина државне границе може крајње подстицајно да делује на проток робе, људи и капитала. Уместо тога, ове општине карактеришу оскудни привредни, инфраструктурни и кадровски ресурси, непостојање целовите регионалне политике, демографско пражњење и низак животни стандард становништва.

У домаћој литератури последњих се година актуелизује питање границе, посебно културна, етничка и верска интеракција на граници. Јер, као контактна зона, она актуелизује питање „другог“: потражују се разноврсне информације о животу и односима у мултиетничким и мултиконфесионалним срединама и разматрају модалитети очувања културног идентитета већинског народа и мањина. Улажу се здружени институционални напори за превазилажење тешког бремена историје и настоји да се границе између балканских народа и држава унапреде од „граница фронта“ у „границе мостове“, подручја активних веза и интензивне међународне сарадње.

Пограничја су региони у којима се преплићу различите нације, религије, културе и језици. Иако доминантна улога припада Србима, српско пограничје етнички је хетерогено: у више од половине живи национално мешовито становништво. Тако, на пример, Мађара има највише у Кањижи, Чоки и Суботици, Бошњака у Тутину, Новом Пазару и Сјеници, Бугара у Босилеграду и Димитровграду, Албанаца у Прешеву, Бујановцу и Медвеђи, Влаха у Бору и Мајданпеку, Хрвата у Апатину и Румуна у Вршцу. Ни у сфери вероисповедног припадања ствари нису монолитне: већински прихваћена конфесија јесте православље, али своје место на религијском „тржишту“ заузимају како друге традиционалне цркве и верске заједнице (Римокатоличка црква, Словачка Евангеличка црква а.в., Реформатска хришћанска црква, Евангеличка хришћанска црква а.в. и Исламска заједница), тако и бројне мањинске вере, најпре протестантске провенијенције (адвентисти, баптисти, назарени, Јеховини свеодоци, пентекосталци итд.).

Тематом „Конфесионално-етничка панорама пограничних општина Србије“ настојали смо да провоцирамо и усмеримо пажњу истраживача на: 1. препознавање етничке и верске разноликости у српском граничном појасу, 2. разматрање квалитета међуетничких и међуверских односа и 3. давање одговора на питање да ли је богатство „другости“ у пограничном животном простору компаративна предност или недостатак државе Србије у актуелним транзицијским и евроинтеграцијским процесима.

Увршћени радови, који су претходно завредели позитивне рецензије, могу се начелно сврстати у две целине. Прву чине прилози посвећени стању етничких и конфесионалних односа у појединим пограничним општинама југоисточне Србије. Нимало случајно. Са руководиоцем пројекта „*Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*“¹, проф. др Драгољубом Б. Ђорђевићем, договорено је да његов истраживачки тим, у оквиру реализације предвиђених пројектних задатака, представи постојеће односе између припадника различитих етничких и верских група на територији шеснаест општина уз границу са Румунијом, Бугарском и Македонијом. Иако их одликују многе посебности, оне деле и низ сличности: економија стагнира, животна средина је деградирана, култура заостаје, социјални живот пропада. Због девастираних привредних, социјалних, еколошких и културних капацитета стагнирају и културни идентитети већинског народа и националних мањина (Румуна, Бугара, Влаха, Рома, Албанаца). Теренски извештаји само потврђују опште претпоставке. Весна Трифуновић пише да се Срби и Власи, преовлађујуће националности у Кладову, подједнако тешко носе са смањењем наталитета, миграцијом и депопулацијом, али да им од тога теже пада „румунизација“ влашког идентитета и отворено питање канонске јурисдикције две епархије различитих православних цркава, српске и румунске. Етно-религијски колорит Неготинске крајине обогаћују коауторским прилогом о Кладову Његош Драговић и Марија Јовановић. Дуга традиција заједничког живљења Срба и Влаха изнедрила је међуетничке и међуверске односе засноване на поштовању, уважавању, толеранцији и сарадањи. Чак до мере да се може говорити, примећују аутори, о варијетету нове, специфичне субкултуре са елементима српског и влашког наслеђа. Ипак, мањи део припадника влашке заједнице, који се декларишу као Румуни, спорадично оспоравају јединственост вла-

¹ Пројекат се изводи на Машинском факултету Универзитета у Нишу, а под редним бројем 179013 финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Позиву је одговорило само неколико истраживача, због чега остаје жал за пропуштеном приликом да се у целости осветли овај важан сегмент живота на источној и југоисточној периферији Србије.

шког идентитета политичким позивањима на везе са матичном суседном државом. О спремности за сарадњу између припадника различитих националности у Црној Трави и Трговишту, двома изразито девастираним општинама Јабланичког и Пчињског округа, извештавају Сузана Марковић Крстић, Александра Костић и Данијела Здравковић. У етничком и конфесионалном смислу готово апсолутно преовлађују Срби православци, али се ради о популацији изложеној изразитом демографском старењу. Истражујући социјалну удаљености међу млађом популацијом, ауторке су закључиле да је осећај неугрожености идентитета већинске нације на домицилном простору утицао на повећање блискости са припадницима етнички сличних народа (Руси, Македонци, Бугари), на спремност за успостављање сродничких, пријатељских и пословних односа, али и на генерализације о свим припадницима једне етничке групе на основу доживљених личних искустава. Коначно, радом о богатој историји Римокатоличке цркве у Тимочној крајини и улози борских и зајечарских католика у развоју модерне Србије Зоран М. Јовановић и Јасмина Петровић значајно су допринели промишљању улоге конфесионалних мањина на културне, друштвене и економске прилике једног крајолика.

Другу целину чине различита сведочанства заснована на емпијским истраживањима појединих етничких група у другим пограничним ареалима Србије. Александра Ђурић Миловановић и Мирча Маран пропитују улогу симболичке границе између различитих конфесионалних заједница у мултикултуралном Вршцу, са посебним освртом на најбројнију мањинску националну заједницу – Румуне. Протезање њиховог верског идентитета између православља, гркокатоличанства и неопротестантизма утицало је да, упркос изостанку званичног дијалога верских поглавара, буду забележене бројне изјаве о пријатељским и комшијским односима у локалним заједницама између православаца и неопротестаната, као и између припадника различитих протестантских цркава. Сања Златановић помно се бавила феноменом границе испитујући однос српске заједнице и заједнице тзв. Српских Цигана, који живе у селима Клокот и Могила у енклави Витина на југоистоку Косова. Закључује да упркос великим напорима да се приближе преферираном идентитету (језик, вера, обичајна пракса), заједница чијем чланству теже одбија да Српске Цигане сасвим прихвати као своје, остављајући их током низа поколења у двосмисленом положају. Биљана Станковић и Горан Пенев расправљају проблем ванбрачног фертилитета у пограничним општинама на примеру Ромкиња и њиховом високопроцентном учествовању у ванбрачном рађању у Србији. Посебно се акцентују резултати дубинског истраживања о ставовима према браку и образовању, као и односу према репродуктивном здрављу, међу припадницама ромске националности чија су деца рођена ван брака, а уредно

похађају предшколску наставу. Илијана Чутура настојала је да у свом раду осветли вишеслојност идентитета јунака-наратора у књизи *Три имена за једно одрастање: Павле, Пал, Паул*. Приповедајући о разним сегментима сопственог живота, Павле Хаберфелд пружа аргументацију за префињену анализу дискурса одрастања појединца на релацији између Сомбора и Израела.

Захваљујући редакцији на указаној прилици да уредим овај темат, још једном наглашавам значај научног бављења проблематиком живљења уз границу и феноменом одрживости идентитета Срба и националних мањина у интеркултуралној и прекограничној перспективи.

Гост уредник
Драган Тодоровић